

Results of Applying Social Work Process to Enhance Self-Management Skills of Social Work Learners

Wanapat Sangkaew^{1*}

¹ Faculty of Humanities and Social Sciences, Prince of Songkla University, Pattani campus, Thailand

* Corresponding author. E-mail: wanapat.s@psu.ac.th@gmail.com

ABSTRACT

This research study is a classroom research study on “Effects of implementing social work processes to enhance self-management skills of social work students”. This study is a qualitative research, using in-depth interviews as a data collection tool. The purpose of this study was to study the results of applying social work processes to enhance self-management skills of social work learners. And to analyze self-management skills using social work processes of students. As well as to study the results of reflection by using the social work process of students. The main issues in the study consisted of 3 issues: 1) social work knowledge necessary for learners; 2) application of social work processes to enhance self-management skills of learners; 3) reflection results, by using the social work process of students. The results of the research presented in this study consisted of 3 main issues: 1) the necessary social work knowledge of social work learners; 2) The application of social work process to enhance self-management skills of social work learners. 3) The results of reflection by using the social work process of students in the introductory social work course showed that learners were able to reflect on their own problems and to deal with problems appropriately. In this research study the researcher as an instructor has developed two important new bodies of knowledge as follows. First, learners can harmoniously integrate their knowledge in social work science and political science and learners apply social work knowledge to themselves in dealing with social problems as well as with close people, secondly, linking religious principles to self-management. This is the application of religious doctrine to social work knowledge in understanding oneself and understanding society and integrating it with religious beliefs in life.

Keywords: Social Work Process, Skill Enhancement, Self-Management of Social Work Learners

ผลการนำกระบวนการทางสังคมสงเคราะห์ เพื่อเสริมสร้างทักษะการจัดการตนเองของผู้เรียนสังคมสงเคราะห์

วนภัทร์ แสงแก้ว^{1*}

¹ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี ประเทศไทย

* Corresponding author. E-mail: wanapat.s@psu.ac.th@gmail.com

บทคัดย่อ

การศึกษานี้เป็นการศึกษาวิจัยในชั้นเรียนเรื่อง “ผลการนำกระบวนการทางสังคมสงเคราะห์เพื่อเสริมสร้างทักษะการจัดการตนเองของผู้เรียนสังคมสงเคราะห์” เป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้เครื่องมือการเก็บข้อมูลแบบการสัมภาษณ์เชิงลึก มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาผลการนำกระบวนการทางสังคมสงเคราะห์มาประยุกต์ใช้เสริมสร้างทักษะการจัดการตนเองของผู้เรียนสังคมสงเคราะห์ และเพื่อวิเคราะห์ทักษะการจัดการตนเองด้วยการใช้กระบวนการทางสังคมสงเคราะห์ของผู้เรียน รวมทั้งเพื่อศึกษาผลการสะท้อนคิดด้วยการใช้กระบวนการทางสังคมสงเคราะห์ของผู้เรียนสังคมสงเคราะห์ โดยประเด็นหลักในการศึกษา 3 ประเด็น คือ 1) ความรู้ทางสังคมสงเคราะห์ที่มีความจำเป็นของผู้เรียนด้านสังคมสงเคราะห์ 2) การนำกระบวนการทางสังคมสงเคราะห์มาประยุกต์ใช้เสริมสร้างทักษะการจัดการตนเองของผู้เรียน 3) ผลการสะท้อนคิดด้วยการใช้กระบวนการทางสังคมสงเคราะห์ของผู้เรียน ผลการศึกษานี้ที่ปรากฏในการศึกษานี้มี 3 ประเด็นสำคัญคือ (1) ความรู้ทางสังคมสงเคราะห์ที่มีความจำเป็นของผู้เรียนด้านสังคมสงเคราะห์ (2) การนำกระบวนการทางสังคมสงเคราะห์มาประยุกต์ใช้เสริมสร้างทักษะการจัดการตนเองของผู้เรียน และประเด็นสุดท้าย (3) ผลการสะท้อนคิดด้วยการใช้กระบวนการทางสังคมสงเคราะห์ของผู้เรียน ในการศึกษาวิจัยนี้เกิดองค์ความรู้ใหม่ที่สำคัญ 2 ประการ ดังนี้ ประการแรก ผู้เรียนสามารถบูรณาการความรู้ในศาสตร์สังคมสงเคราะห์กับรัฐศาสตร์ได้อย่างกลมกลืนโดยผู้เรียนนำความรู้ทางสังคมสงเคราะห์มาใช้กับตนเองในการรับมือกับปัญหาทางสังคมรวมทั้งกับบุคคลใกล้ชิด ประการต่อมาการเชื่อมโยงหลักการทางศาสนาเข้าใช้ในการจัดการตนเอง ซึ่งเป็นการนำหลักคำสอนทางศาสนาเข้ามาประยุกต์กับองค์ความรู้ทางสังคมสงเคราะห์ในการเข้าใจตนเองเข้าใจสังคมและนำมาบูรณาการกับหลักความเชื่อทางศาสนาในการดำเนินชีวิต

คำสำคัญ: กระบวนการทางสังคมสงเคราะห์, การเสริมสร้างทักษะ, การจัดการตนเองของผู้เรียนสังคมสงเคราะห์

© 2024 JSSP: Journal of Social Science Panyapat

บทนำ

สังคมสงเคราะห์เป็นวิชาการและวิชาชีพที่เป็นทั้งศาสตร์และศิลปะที่มีความสำคัญวิชาชีพหนึ่งในสังคม เนื่องจากเป็นแนวคิดเกี่ยวกับการให้การช่วยเหลือผู้ที่ประสบปัญหาทางสังคมในรูปแบบต่าง ๆ งานสังคมสงเคราะห์แม้มีจุดเริ่มต้นที่คาบเกี่ยวกับงานการกุศลเพราะ คนทั่วไปส่วนใหญ่จะนึกถึงงานสังคมสงเคราะห์ในมุมมองที่เป็นลักษณะการช่วยเหลือแบบการให้สิ่งของ หรือการช่วยเหลือเมื่อเกิดเหตุการณ์ที่ทำให้มีผู้เสียหายบาดเจ็บล้มตาย เป็นต้น แต่งานสังคมสงเคราะห์แท้ที่จริง ได้มีนักวิชาการทั้งไทยและต่างประเทศได้ให้ความหมายในลักษณะที่อธิบายงานสังคมสงเคราะห์ให้เห็นภาพชัดเจนที่แตกต่างจากการกุศล (Charity) โดยมีปรัชญาพื้นฐานเป็นการให้ความช่วยเหลือที่เริ่มต้นจากตะวันตก สมาคมนักสังคมสงเคราะห์ แห่งชาติของสหรัฐอเมริกา (National Association of Social Workers: NASW, 2013) ให้ความหมายของสังคมสงเคราะห์ไว้ว่า หมายถึง กิจกรรมทางวิชาชีพที่จัดขึ้นเพื่อมุ่งให้ความช่วยเหลือมนุษย์โดยการส่งเสริม พัฒนา ความสามารถของบุคคล ครอบครัว กลุ่ม และชุมชน ให้สามารถปฏิบัติหน้าที่ในสังคมได้อย่างเหมาะสม รวมทั้งการสร้างสรรคสภาพแวดล้อมทางสังคมด้วยดังที่ Mary Richmond (2017) ให้ความหมายของการสังคมสงเคราะห์ไว้ว่า การสังคมสงเคราะห์เป็นรูปหนึ่งการบริการวิชาชีพ ซึ่งประกอบด้วยความรู้และทักษะ (Knowledge and Skill) ในการช่วยเหลือ

บุคคล (Individual) ให้มีความพึงพอใจตามความต้องการของสังคม ทั้งเป็นการจัดปัดเป่าปัญหาต่าง ๆ ให้บุคคลมีการปฏิบัติหน้าที่ทางสังคมได้เป็นอย่างดี (นงลักษณ์ เทพสวัสดิ์, 2540)

ดังนั้น งานสังคมสงเคราะห์จึงเป็นงานที่มีความสำคัญต่อการแก้ไขหรือจัดปัญหาทางสังคมให้กับผู้ที่ประสบปัญหาความเดือดร้อน โดยเฉพาะในปัจจุบันจากสถานการณ์การแพร่ระบาดของ COVID-19 (โควิด-19) ก้าวเข้าสู่ปีที่ 5 ทำให้ผู้คนเกิดความวิตกกังวลไปทั่วโลก การแพร่ระบาดส่งผลให้นักเรียนไทยกว่า 15 ล้านคนต้องหยุดเรียนอย่างชะงัก หมายความว่านักเรียนไทยจะไม่ได้เรียนเป็นเวลาถึงหนึ่งในสามของปีการศึกษา แม้กระทรวงศึกษาธิการได้กำหนดนโยบายที่จะยกเลิกวันหยุด เพื่อชดเชยเวลาเรียนที่หายไป แต่การขาดเรียนสะสมก็ย่อมส่งผลกระทบต่อตัวนักเรียนในระยะยาว และเมื่อถึงเวลานั้น ภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาสังคม รวมถึงทุกหน่วยงานของไทยจะต้องดำเนินการอย่างเร่งด่วน เพื่อลดผลกระทบเชิงลบที่เกิดขึ้นกับเยาวชนของชาติเหล่านี้ ไม่เช่นนั้นแล้วประเทศไทยอาจได้รับผลกระทบเชิงลบอย่างมหาศาลในอนาคต (องค์การอนามัยโลก, 2567)

การแพร่ระบาดของไวรัสโคโรนาที่เกิดขึ้นเป็นสิ่งที่ใกล้ตัวผู้วิจัยที่สุดเรื่องหนึ่งคือผลกระทบด้านการทำงาน โดยเฉพาะการจัดการเรียนการสอนในรูปแบบที่สอดคล้องกับสถานการณ์การแพร่ระบาดของโควิด-19 ผลกระทบดังกล่าวทำให้ทั้งผู้สอนและผู้เรียนต้องปรับตัวและจัดการตนเองในการรับมือกับสถานการณ์ดังกล่าว เพื่อลดความเสี่ยงต่อการตกเป็นเหยื่อของโรคระบาดชนิดนี้ แต่ยังคงดำเนินกิจกรรมการเรียนการสอนต่อไปได้ ผู้วิจัยในฐานะผู้สอนในรายวิชาด้านสังคมสงเคราะห์จึงเกิดกระบวนการวิเคราะห์ถึงปัญหาของผู้ใช้บริการในงานสังคมสงเคราะห์ว่า ผู้เรียนที่กำลังประสบปัญหาด้านการเรียนในรูปแบบออนไลน์หรือการเรียนการสอนในสถานการณ์การแพร่ระบาดนี้คือกลุ่มเป้าหมายหนึ่งซึ่งเป็นผู้ประสบปัญหาทางสังคม และกระบวนการทางสังคมสงเคราะห์ (Social Work Process) ทั้ง 6 ขั้นตอน เป็นกระบวนการที่สามารถประยุกต์ใช้ได้ สถานการณ์ปัจจุบัน ตั้งแต่กระบวนการ การศึกษาข้อมูลหรือการแสวงหาข้อเท็จจริง (Fact Finding or Social Study) การวินิจฉัยหรือประเมินปัญหา (Diagnosis or Assessment) การวางแผน (Planning for Intervention) การลงมือให้ความช่วยเหลือ (Intervention) การติดตามผลและประเมินผล (Follow up and Evaluation) การสิ้นสุดหรือการยุติการให้ความช่วยเหลือ (Termination) ทั้งนี้ผู้วิจัยจึงเล็งเห็นแล้วว่าทั้ง 6 กระบวนการเป็นกระบวนการที่สามารถประยุกต์ใช้ในการเสริมสร้างทักษะการจัดการตนเองของผู้เรียนสังคมสงเคราะห์กับการจัดการปัญหาที่ตนเองกำลังประสบอยู่ได้ในสถานการณ์ปัจจุบัน การเรียนการสอนสังคมสงเคราะห์มีเนื้อหาเรื่องกระบวนการทางสังคมสงเคราะห์ ซึ่งเป็นเนื้อหาที่มีความสำคัญที่จะทำให้ผู้เรียนซึ่งอาจจะกำลังประสบปัญหาอยู่ในปัจจุบันได้ประยุกต์ใช้ในการจัดการตนเอง อันเนื่องมาจากที่ผู้เรียนเป็นผู้ที่สามารถประสบปัญหาหรือกลายเป็นผู้ที่ต้องนำความรู้ทางสังคมสงเคราะห์มาใช้ในการดำเนินชีวิตและการจัดการปัญหาตนเองได้ ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาวิจัยในชั้นเรียนเรื่อง “ผลการนำกระบวนการทางสังคมสงเคราะห์เพื่อเสริมสร้างทักษะการจัดการตนเองของผู้เรียนสังคมสงเคราะห์” ที่อาจจะเป็นการสะท้อนคิดของผู้เรียนและเป็นแนวทางในการเสริมสร้างทักษะในการจัดการตนเองในสถานการณ์ที่เกิดขึ้นหรือในเหตุการณ์ต่าง ๆ ในอนาคตได้ (สุรางค์รัตน์ วศินารมณ. 2554)

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยซึ่งมีฐานะเป็นอาจารย์ผู้สอนในหลักสูตรสังคมสงเคราะห์ศาสตรบัณฑิต และเป็นผู้รับผิดชอบรายวิชา 444-101 Introduction to Social Work สังคมสงเคราะห์เบื้องต้น ซึ่งเป็นรายวิชาที่ผู้เรียนเป็นนักศึกษาที่มีความประสงค์จะเลือกเป็นวิชาโท จำเป็นต้องลงทะเบียนเรียนเป็นรายวิชาแรก ดังนั้น วิชานี้จึงเป็นวิชาพื้นฐานที่สำคัญของผู้เรียนสังคมสงเคราะห์ ในการศึกษาวิจัยในชั้นเรียนเป็นเรื่องท้าทายอย่างหนึ่งของผู้วิจัย เนื่องจากผู้วิจัยไม่เคยทำการศึกษาวิจัยในชั้นเรียนมาก่อน การทำวิจัยในชั้นเรียนจึงเป็นเรื่องที่ยากสำหรับผู้วิจัย โดยเฉพาะอย่างยิ่งการศึกษาโดยใช้กลุ่มตัวอย่างคือผู้เรียนในรายวิชา ทำให้ผู้วิจัยในฐานะผู้สอน ต้องทำการวางแผนการสอนควบคู่ไปกับการศึกษาวิจัยไปพร้อม ๆ กัน อีกทั้งยังต้องใช้ทักษะการเก็บข้อมูลโดยวิธีการสัมภาษณ์ และการสังเกตพฤติกรรมของผู้เรียนตลอดทั้งภาคการศึกษา (พงษ์เทพ สันติกุล. 2560)

สิ่งสำคัญที่ทำให้ผู้วิจัยริเริ่มความคิดที่ต้องการศึกษาวิจัยในชั้นเรียน เกิดจากชุดประสบการณ์ของผู้วิจัยที่พบปัญหาอุปสรรคมากมายที่เกิดขึ้นในช่วงที่มีการเรียนการสอนแบบออนไลน์เนื่องจากสถานการณ์การแพร่ระบาดของโควิด 19 ส่งผลให้เกิดปัญหาต่าง ๆ กับนักศึกษาอย่างมาก เช่น ปัญหาการเรียน ปัญหาความสัมพันธ์ระหว่างเพื่อน ปัญหาเศรษฐกิจ ปัญหา

ครอบครัว และปัญหาความรัก เป็นต้น จากปัญหาดังกล่าวทำให้มีนักศึกษาจำนวนไม่น้อยที่ขอคำปรึกษาผู้วิจัย ซึ่งมีฐานะเป็นผู้สอนและเป็นกรรมการห้องอบอุ่นรัก (ห้องให้คำปรึกษา) ที่มีหน้าที่ให้คำปรึกษานักศึกษาที่ประสบปัญหาทางสังคมในรูปแบบต่าง ๆ และอยู่ในสถานการณ์ที่ต้องการความช่วยเหลือทั้งเร่งด่วนและไม่เร่งด่วน ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงเห็นว่า แท้จริงแล้วเนื้อหาความรู้ในรายวิชาที่ผู้วิจัยได้ทำการสอนอยู่ในรายวิชาสังคมสงเคราะห์เบื้องต้นนั้น เป็นเนื้อหาสังคมสงเคราะห์ที่มีเรื่องกระบวนการทางสังคมสงเคราะห์ ซึ่งเป็นกระบวนการทำงานสังคมสงเคราะห์ ที่ผู้ปฏิบัติงานทางสังคมสงเคราะห์จำเป็นต้องใช้ในการปฏิบัติงาน เพื่อสำรวจปัญหา วินิจฉัยปัญหา วางแผนการแก้ไขปัญหา ตลอดจนยุติปัญหา ดังนั้นนักศึกษาในฐานะผู้เรียนก็เป็นบุคคลที่สามารถประสบปัญหาทางสังคมได้ ความรู้ทางสังคมสงเคราะห์จึงเป็นประโยชน์ในการนำมาประยุกต์ใช้กับตนเองได้ในการสำรวจปัญหาวางแผนการแก้ไขปัญหาในการจัดการตนเอง และอีกทั้งยังสามารถนำไปใช้ประโยชน์ในการช่วยเหลือบุคคลใกล้ชิดได้ ผู้วิจัยในฐานะผู้สอนจึงเล็งเห็นความสำคัญของการสอนในรายวิชาสังคมสงเคราะห์เบื้องต้น ว่าเป็นฐานการทดลองที่สามารถเป็นห้องเรียนในการศึกษาวิจัยได้ ที่จะสามารถเห็นถึงการเรียนรู้ด้านสังคมสงเคราะห์ การนำความรู้ทางสังคมสงเคราะห์ไปใช้ประโยชน์และประยุกต์กับการจัดการตนเองของผู้เรียนสังคมสงเคราะห์ รวมทั้งได้เห็นถึงผลการสะท้อนคิดด้วยการใช้กระบวนการทางสังคมสงเคราะห์ของนักศึกษาในรายวิชาสังคมสงเคราะห์เบื้องต้น ทำให้เห็นว่งานสังคมสงเคราะห์ มิใช่เป็นองค์ความรู้ที่จะนำไปใช้กับผู้รับบริการที่เป็นผู้ประสบปัญหาทางสังคมเท่านั้น แต่ยังสามารถนำไปใช้กับตนเองและบูรณาการทางความคิดของผู้เรียนสู่การจัดการตนเองได้อีกด้วย ดังจะเห็นได้การใช้ความรู้ทางสังคมสงเคราะห์ในการจัดการปัญหาของตนเองของผู้เรียน ซึ่งเป็นการสะท้อนคิดที่ชี้ให้เห็นว่าการเรียนสังคมสงเคราะห์ทำให้ผู้เรียนมีความเข้าใจมนุษย์ เข้าใจสังคม เข้าใจการเปลี่ยนแปลง และสามารถรับมือกับปัญหาต่าง ๆ ที่ผ่านเข้ามาได้ในรูปแบบที่เหมาะสม

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาผลการนำกระบวนการทางสังคมสงเคราะห์มาประยุกต์ใช้เสริมสร้างทักษะการจัดการตนเอง รวมทั้งวิเคราะห์ทักษะการจัดการตนเองด้วยการใช้กระบวนการทางสังคมสงเคราะห์ของนักศึกษาในรายวิชาสังคมสงเคราะห์เบื้องต้น และศึกษาผลการสะท้อนคิดด้วยการใช้กระบวนการทางสังคมสงเคราะห์จากนักศึกษาวิชาโทที่เรียนในรายวิชาสังคมสงเคราะห์เบื้องต้นของหลักสูตรสังคมสงเคราะห์ศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี

ระเบียบวิธีวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้เป็นวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยดำเนินการเลือกผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informant) แบบเจาะจงคือ ผู้วิจัยจะดำเนินการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ให้ข้อมูลหลัก ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการศึกษาวิจัย โดยการใช้แบบสัมภาษณ์เชิงลึก Interview Guideline) ผู้เรียนในรายวิชาสังคมสงเคราะห์เบื้องต้น จำนวนร้อยละ 100 จากผู้เรียนจำนวน 21 คน โดยมีขั้นตอนในการดำเนินการวิจัยดังนี้

1. กลุ่มเป้าหมาย

ผู้ให้ข้อมูลหลักในการวิจัยในการศึกษาการนำกระบวนการทางสังคมสงเคราะห์มาประยุกต์ใช้ในการจัดการตนเองต่อปัญหาด้านการเรียนของผู้เรียนรายวิชาสังคมสงเคราะห์เบื้องต้น คือ ผู้เรียนในรายวิชา 444-101 สังคมสงเคราะห์เบื้องต้น (Introduction To Social Work) จำนวน 21 คน

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลตามกระบวนการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) สำหรับการวิจัยเชิงคุณภาพเครื่องมือที่สำคัญที่สุด คือ ตัวผู้วิจัย ซึ่งผู้วิจัยในฐานะเป็นอาจารย์ผู้สอนในรายวิชาสังคมสงเคราะห์เบื้องต้น และมีประสบการณ์สอนในหลักสูตรสังคมสงเคราะห์ศาสตรบัณฑิตมากกว่า 10 ปี ทำให้เห็นถึงความสำคัญของการประยุกต์ใช้กระบวนการทางสังคมสงเคราะห์กับการจัดการตนเองของนักศึกษาที่เรียนสังคมสงเคราะห์ การวิจัยเชิงคุณภาพในครั้งนี้ ใช้วิธีการเก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์เชิงลึก คือ การเก็บข้อมูลแบบสัมภาษณ์ที่มีลักษณะเป็นการสัมภาษณ์เชิงลึก (Interview Guideline) และการสัมภาษณ์แบบกลุ่ม (Focus Group) โดยผู้วิจัยมีการออกแบบโครงสร้างของข้อคำถามที่

สามารถนำไปใช้ในกระบวนการสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง โดยเป็นแต่เพียงการกำหนดแนวข้อคำถามแบบเปิดกว้าง หรือเป็นการใช้แบบสัมภาษณ์ปลายเปิดในการกำหนดโครงสร้างของข้อคำถาม สำหรับนำไปใช้ในกระบวนการสัมภาษณ์เชิงลึก (Interview Guideline) ประกอบไปด้วยประเด็นคำถามทั้งสิ้น 4 ประเด็นพอสังเขป ดังนี้

โดยข้อคำถามสำหรับนำไปใช้ในกระบวนการสัมภาษณ์เชิงลึก(Interview Guideline) นั้น ได้ดำเนินการออกแบบการวิจัย (Research design) หรือการสร้างแบบสัมภาษณ์สำหรับนำไปใช้ใน กระบวนการสัมภาษณ์เชิงลึก (Interview Guideline) โดยการออกแบบหรือสร้างแบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง

ในการกำหนดโครงสร้างของข้อคำถาม สำหรับนำไปใช้ในกระบวนการสัมภาษณ์เชิงลึก(Interview Guideline) และการสัมภาษณ์แบบกลุ่ม(Focus Group)นั้น ประกอบไปด้วยข้อคำถามจำนวน 4 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์

ตอนที่ 2 ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับกระบวนการทางสังคมสงเคราะห์

ตอนที่ 3 การนำกระบวนการทางสังคมสงเคราะห์มาประยุกต์ใช้ในการจัดการตนเองของผู้เรียน

ตอนที่ 4 เกิดการสะท้อนคิดอย่างไรต่อตนเองในการจัดการตนเองในฐานะผู้เรียนสังคมสงเคราะห์

เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ได้รับการตรวจสอบความเที่ยงตรงของเครื่องมือเชิงเนื้อหา เป็นการตรวจสอบเครื่องมือว่ามีความเป็นตัวแทน หรือครอบคลุมเนื้อหาหรือไม่ โดยพิจารณาจากตารางวิเคราะห์เนื้อหา หรือตรวจสอบความสอดคล้องของเนื้อหากับจุดประสงค์ที่กำหนด จากผู้เชี่ยวชาญในศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับสังคมสงเคราะห์ จำนวน 3 คน โดยใช้ดัชนีความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามกับจุดประสงค์ (Index of Item Objective Congruence: IOC) และผู้วิจัยนำผลจากข้อเสนอแนะของผู้เชี่ยวชาญที่ได้ประเมินมาทำการปรับปรุงแก้ไขที่ถูกต้องก่อนการเก็บข้อมูลภาคสนาม

3. วิธีการการเก็บรวบรวมข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูล

วิธีการหรือแนวทางในการเก็บรวบรวมข้อมูลที่น่ามาใช้ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้กำหนดแนวทางในการเก็บรวบรวมข้อมูลใน 3 ลักษณะ คือ กระบวนการในการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการศึกษาค้นคว้าข้อมูล จากเอกสารทางวิชาการ และจากสื่อเทคโนโลยีสารสนเทศ และการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (Interview Guideline) และกระบวนการสนทนาแบบกลุ่ม (Focus Group) ผู้วิจัยได้กำหนดแนวทางในการเก็บรวบรวมข้อมูล ดังนี้ ผู้วิจัยทำการชี้แจงถึงวัตถุประสงค์การวิจัย และใช้ประโยชน์จากข้อมูลทั้งหมดเพื่อการศึกษาวิจัยเท่านั้น เมื่อวิจัยเสร็จสิ้นจะทำลายในทันที

ในการวิเคราะห์ข้อมูลนั้น ผู้วิจัยได้นำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึก(Interview Guideline) มาใช้ในกระบวนการวิเคราะห์และประมวลผลข้อมูลโดยดำเนินการร่วมกับกระบวนการรวบรวมข้อมูล จากการศึกษาค้นคว้าข้อมูลจากเอกสาร (Documentary research) โดยกระบวนการและวิธีการวิเคราะห์นั้นจะได้ดำเนินการกระบวนการตามแนวทางการวิจัยเชิงคุณภาพ คือ การวิเคราะห์เนื้อหาและการตีความ (Content Analysis and Interpretation) ในการวิเคราะห์ข้อมูลโดยพิจารณาประเด็นหลัก (Major-themes) ที่พบในข้อมูลที่ได้รับจากการสัมภาษณ์ ทั้งหมดจากนั้นจึงนำประเด็นหลัก (Major themes) มาพิจารณาแบ่งแยก ออกเป็นประเด็นย่อย (Sub-theme) และหัวข้อย่อย (Categories) อันเป็นกระบวนการวิเคราะห์โดย การเริ่มต้นจากการวิเคราะห์ภาพรวมไปสู่การวิเคราะห์ประเด็นย่อย เพื่อแสวงหาข้อค้นพบจากกระบวนการวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ ซึ่งจะให้ทราบถึงการนำความรู้ในกระบวนการทางสังคมสงเคราะห์มาประยุกต์ใช้กับการจัดการปัญหาด้านการเรียนระบบออนไลน์ในสถานการณ์ปัจจุบันเพื่อนำไปสู่การหาแนวทางปฏิบัติที่ดีต่อไปของทั้งผู้เรียนและผู้สอน ผู้วิจัยใช้วิธีการนี้ในตรวจสอบสามเส้าด้านวิธีรวบรวมข้อมูล (Methodological Triangulation) โดยใช้กระบวนการเก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม การสังเกตอย่างมีส่วนร่วม ทำร่วมกับการเก็บข้อมูลภาคสนามและการศึกษาเอกสารร่วมกับการศึกษาแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง และนำข้อมูลที่ได้ทั้งหมดมาใช้ในการกระบวนการวิเคราะห์และประมวลผลข้อมูลโดยดำเนินการร่วมกับกระบวนการรวบรวมข้อมูล จากการศึกษาค้นคว้าข้อมูลจากเอกสาร (Documentary Research) โดยกระบวนการและวิธีการวิเคราะห์นั้นจะได้ดำเนินการกระบวนการตามแนวทางการวิจัยเชิงคุณภาพ คือ การวิเคราะห์เนื้อหาและการตีความ (Content Analysis and Interpretation) ในการวิเคราะห์ข้อมูลโดยพิจารณาประเด็น

หลัก (Major-Theme) ที่พบในข้อมูลที่ได้รับจากการสัมภาษณ์ ทั้งหมดจากนั้นจึงนำประเด็นหลัก (Major-Theme) มาพิจารณาแบ่งแยกออกเป็นประเด็นย่อย (Sub-theme) และหัวข้อย่อย (Categories)

กรอบแนวคิดในการวิจัย

แนวคิดความมั่นคงทางภววิทยา (Ontological Security Concept) ของ Giddens (2001) ถือเป็นแนวคิดพื้นฐานที่มีความสำคัญที่อธิบายเชื่อมโยงให้เห็นว่า สิ่งที่จะทำให้มนุษย์อยู่ได้อย่างปลอดภัย ไม่เป็นอันตราย คือ การเรียนรู้จากสังคม และการปฏิบัติทางสังคมอย่างเป็นกิจวัตรภายใต้ฐานความคิดความเชื่อ ทำให้เราปราศจากความกังวล ความกลัว สุดท้ายก็เป็นนิสัยพื้นฐานของตัวเรา รู้ว่าทำอะไรให้อยู่รอดปลอดภัย คำว่าภววิทยา (Ontology) ที่หมายถึงความรู้ ซึ่งหมายถึงความรู้ความเข้าใจธรรมชาติในเรื่องต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับสิ่งที่เผชิญ ส่วนคำว่า ความมั่นคงปลอดภัย (Security) นั้นให้ความหมายตรงตัว ซึ่งนั่นหมายถึงการที่ได้รับความปลอดภัย ไม่ตกอยู่ในอันตราย รวมไปถึงการมีความมั่นคงในการดำรงชีวิต เมื่อนำนิยามของสองคำนี้มารวมกันจึงหมายความว่า ความมั่นคงทางภววิทยา (Ontological Security) ดังนั้น ในการศึกษาวิจัยนี้ มีความเกี่ยวข้องกับประเด็นสำคัญ 3 ประการ คือ 1. คือการทำตามกฎของสังคมกรอบทางสังคม 2. ความศรัทธา 3. การทำเป็นนิสัยและกิจวัตรประจำวัน การที่ผู้เรียนสังคมสงเคราะห์จะสามารถนำกระบวนการทางสังคมสงเคราะห์ไปเสริมสร้างทักษะการจัดการตนเองได้นั้น จะต้องเกิดจากความรู้ที่มีอยู่ในตัวของผู้เรียน หรือเรียกว่า เป็นภววิทยา (Ontology) ความรู้ในเรื่องของการจัดการตนเองเรื่องของความมั่นคงปลอดภัยที่ผู้เรียนต้องนำมาใช้ในการจัดการตนเอง ที่ต้องอาศัยประสบการณ์รวมทั้งประยุกต์ใช้ความรู้ที่เกี่ยวกับสังคมสงเคราะห์ในการก้าวผ่านหรือสามารถเผชิญปัญหาของตนเองในรูปแบบที่เหมาะสมกับวิถีของตนเอง

ทฤษฎีลำดับขั้นความต้องการของมาสโลว์ (Maslow Theory) (1943) มนุษย์แต่ละคนมีศักยภาพพอสำหรับที่จะชี้นำตัวเอง มนุษย์ไม่อยู่นิ่งแต่จะเปลี่ยนแปลงไปตามสถานการณ์ต่าง ๆ ที่แวดล้อมและแสวงหาความต้องการที่จะเข้าใจตนเอง ยอมรับทั้งในส่วนตัวส่วนบกพร่อง รู้จักจุดอ่อน และความสามารถของตนเอง และเป็นการยากที่มนุษย์จะไปถึงขั้นของความพึงพอใจอย่างสมบูรณ์ Maslow ได้อธิบายว่า เมื่อบุคคลปรารถนาที่จะได้รับความพึงพอใจ และเมื่อบุคคลได้รับความพึงพอใจในสิ่งหนึ่งสิ่งใดแล้วก็ยังคงเรียกร้องความพึงพอใจสิ่งอื่น ๆ ต่อไป ซึ่งเป็นคุณลักษณะของมนุษย์ที่มีความต้องการจะได้รับสิ่งต่าง ๆ อยู่เสมอ Maslow กล่าวว่า ความปรารถนาของมนุษย์นั้นติดตัวมาแต่กำเนิด และความปรารถนาเหล่านี้จะเรียงลำดับขั้นของความปรารถนาตั้งแต่ขั้นแรกไปสู่ความปรารถนาขั้นสูงขึ้นเป็นลำดับ Maslow's Hierarchy of needs Theory แบ่งลำดับความต้องการของมนุษย์ไว้ดังนี้ ขั้นที่ 1 ความต้องการทางด้านร่างกาย (Physiologic needs) ความต้องการในขั้นนี้เป็นความต้องการพื้นฐานของมนุษย์ (Basic needs) ขั้นที่ 2 ความต้องการความมั่นคงปลอดภัย (Safety and security needs) ขั้นที่ 3 ความต้องการความรักและความเป็นเจ้าของ (Belonging and love needs) ขั้นที่ 4 ความต้องการได้รับการยกย่องนับถือ (Esteem needs) ขั้นที่ 5 ความต้องการความสำเร็จในชีวิต (Self-actualization needs) ทฤษฎีของ Maslow ที่เกี่ยวข้องกับทฤษฎีของผู้วิจัย ได้แก่ ขั้นที่ 1 และขั้นที่ 5 โดยความต้องการด้านร่างกาย เป็นความต้องการที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิต ได้แก่ ปัจจัย 4 ไม่ว่าจะเป็น อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัยและยารักษาโรค ส่วนขั้นที่ 5 ความต้องการด้านความสำเร็จในชีวิต เป็นความต้องการขั้น สูงสุดของแต่ละบุคคล ความต้องการความเจริญก้าวหน้าและความสำเร็จในชีวิต ทั้งหมดนี้ล้วนต้องอาศัยการจัดการตนเอง และการมีทักษะในการแก้ไขปัญหาของตนเองด้วยวิธีการต่าง ๆ เพื่อให้ตนเองสามารถผ่านพ้นช่วงสถานการณ์นี้ไปได้ (บุญชรารัตน์ นาชัยโชติ, 2561)

ผลการวิจัย

จากการศึกษาวิจัย พบว่า

1. ความรู้เชิงเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการทางสังคมสงเคราะห์

งานสังคมสงเคราะห์ สังคมสงเคราะห์เป็นวิชาชีพ ที่เป็นการใช้ทั้งศาสตร์และศิลป์ในการปฏิบัติงาน ในลักษณะการบริการให้แก่บุคคล กลุ่ม ชุมชน อีกทั้งงานสังคมสงเคราะห์เป็นกระบวนการพัฒนาบุคลิกภาพของคน โดยการปรับปรุงความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลด้วยกัน และระหว่างบุคคลกับสิ่งแวดล้อมทางสังคมนอกจากนี้งานสังคมสงเคราะห์ยังมีหลักการ

วิธีการ กระบวนการ ทักษะ ที่มีความสำคัญในการปฏิบัติงาน โดยหลักการปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์จะเป็นจุดตั้งต้นของการทำความเข้าใจในหลักคิดที่มีต่อมนุษย์ โดยเฉพาะการทำงานกับมนุษย์และสังคม เนื่องจากหลักการสังคมสงเคราะห์ ทำให้มนุษย์รู้จักหลักการยอมรับ หลักในเรื่องปัจเจกบุคคล หลักการไม่ตัดสินผู้ที่มีปัญหา หลักการตัดสินใจด้วยตนเอง หลักการเก็บรักษาความลับ และหลักการรู้จักบทบาทของตนเอง ซึ่งทั้งหมดนี้เป็นสิ่งที่ผู้ปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์ ในที่นี้หมายถึงผู้เรียนสังคมสงเคราะห์ จำเป็นต้องเข้าใจและยอมรับในหลักการดังกล่าวข้างต้น เพื่อที่จะนำองค์ความรู้ไปใช้ในการปฏิบัติงานกับกลุ่มเป้าหมายได้อย่างถูกต้องตามหลักวิชาชีพ โดยจะต้องประยุกต์ใช้ในการแทรกซึมผ่านกระบวนการปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์ 6 ขั้นตอน คือ 1.การศึกษาข้อมูล (Fact Finding or Social Study) 2.การวินิจฉัยหรือประเมินปัญหา (Assessment) 3. การวางแผนให้ความช่วยเหลือ (Planning for Intervention) 4. การลงมือให้ความช่วยเหลือ (Intervention) 5.การติดตามผลและประเมินผล (Follow up and Evaluation) 6. การสิ้นสุดการให้ความช่วยเหลือ (Termination) โดยในประเด็นนี้ผู้เรียนวิชาสังคมสงเคราะห์เบื้องต้นได้ทำความเข้าใจในรายละเอียดถึงความสำคัญจำเป็นของการเป็นผู้ปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์ ด้านองค์ความรู้เกี่ยวกับสังคมสงเคราะห์และกระบวนการทางสังคมสงเคราะห์

2. ความเข้าใจการสังคมสงเคราะห์กับการทำงานของผู้ปฏิบัติงาน

ความเข้าใจการสังคมสงเคราะห์กับการทำงานของผู้ปฏิบัติงาน พบว่า ผู้เรียนมีความเข้าใจงานสังคมสงเคราะห์ดังนี้

“...งานสังคมสงเคราะห์เป็นงานที่นักสังคมสงเคราะห์ต้องเรียนจบด้านสังคมสงเคราะห์ เพราะเป็นความรู้เฉพาะและเป็นวิชาชีพ ไม่ใช่อาชีพที่ใคร ๆ ก็ทำได้...” (น.ส.เอ็ม นามสมมุติ, สัมภาษณ์วันที่ 23 เดือนกุมภาพันธ์ 2565)

การทำงานสังคมสงเคราะห์ เป็นงานที่เป็นทั้งศาสตร์และศิลป์ ผู้ปฏิบัติงานยังต้องมีหลักการ ที่ต้องเคารพในศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์และต้องใช้ความรู้ในกระบวนการทางสังคมสงเคราะห์ร่วมในการทำงานจึงจะทำให้การทำงานสังคมสงเคราะห์เป็นวิชาชีพที่มีการทำงานอย่างเป็นวิชาชีพ

“...สิ่งที่สำคัญคือการยอมรับในหลักปัจเจกของบุคคล และเข้าใจความแตกต่างของมนุษย์ มันเป็นความเข้าใจพื้นฐานนะ แต่ยังมีคนอีกมากที่ยังไม่ให้ความสำคัญกับความเท่าเทียมของความเป็นมนุษย์ และบางครั้งเราเองก็ยังเป็นผู้ที่เคยทั้งตกเป็นผู้ถูกระงับและเป็นผู้กระทำเสียเอง...” (นางสาว เค นามสมมุติ, สัมภาษณ์วันที่ 23 เดือนกุมภาพันธ์ 2565)

ไม่เพียงแต่การทำงานสังคมสงเคราะห์จะต้องมีองค์ความรู้ที่สำคัญที่เรียกว่า “ศาสตร์” เท่านั้น แต่ในวิชาชีพสังคมสงเคราะห์ผู้ปฏิบัติงานเองก็ต้องมีจรรยาบรรณในการทำงานด้วยเช่นกันเพราะไม่เช่นนั้นแล้ว การทำงานของผู้ปฏิบัติงานก็แตกต่างจากการทำตามอำเภอใจหรือการปฏิบัติงานที่มีหน้าที่แค่ผู้ทำตามหน้าที่โดยขาดคุณธรรมจริยธรรมในการปฏิบัติงาน

3. ทักษะการจัดการตนเองด้วยการใช้กระบวนการทางสังคมสงเคราะห์ของนักศึกษาในรายวิชาสังคมสงเคราะห์เบื้องต้น

ซึ่งในทัศนะของผู้สอนสังคมสงเคราะห์ พบว่าผลลัพธ์หนึ่งที่ได้จากการเรียนวิชาสังคมสงเคราะห์เบื้องต้น คือการทำความเข้าใจมนุษย์ที่ต้องเผชิญกับปัญหาในรูปแบบต่าง ๆ เป็นเรื่องที่ปกติ แต่ทว่า การเผชิญกับปัญหาของมนุษย์ที่แตกต่างกันต่างหากที่เป็นเรื่องของปัจเจกที่ไม่สามารถแก้ไขปัญหานั้นได้ เนื่องจากปัญหาที่เผชิญนั้นไม่รูปแบบที่แตกต่างกัน อีกทั้งชุดความเชื่อ ชุดประสบการณ์และองค์ความรู้ในการจัดการตนเองของบุคคลนั้นมีความแตกต่างกัน หากจะเชื่อมโยงกับหลักการทางสังคมสงเคราะห์คือหลักการยอมรับในความแตกต่างของมนุษย์ วิชาชีพสังคมสงเคราะห์ตระหนัก ยอมรับและเคารพ รวมถึงมีความละเอียดอ่อนในความแตกต่างหลากหลายของมนุษย์ โดยหลักการที่กล่าวว่า ผู้ประกอบวิชาชีพสังคมสงเคราะห์ต้องยอมรับและเคารพในความหลากหลายของมนุษย์ โดยส่งเสริมการมีส่วนร่วมและดำเนินการให้เกิดการเข้าถึงบริการโดยเสมอภาคและเป็นธรรม รวมถึงสามารถจัดบริการได้อย่างสอดคล้องกับความต้องการเฉพาะของผู้ใช้บริการตามบริบทที่เป็นจริง

“...บางเรื่องที่เป็นปัญหาของเราเองเราก็ต้องหาทางออก แต่บางทีก็ยากจะหาทางออกได้ เพราะบางเรื่องมันซับซ้อนเกินไป เกินกว่าที่คนอื่นจะช่วยเหลือได้ เช่นเรื่องความรัก เรื่องปัญหาในครอบครัวของหนู...” (นางสาวเอ็น นามสมมุติ, สัมภาษณ์วันที่ 30 เดือนกุมภาพันธ์ 2565)

ปัญหาของผู้เรียนส่วนใหญ่จะเป็นปัญหาใกล้ตัวในหลายรูปแบบทั้งเรื่องของการเรียน ความรัก เพื่อน ครอบครัว เศรษฐกิจ เป็นต้น ปัญหาเหล่านี้เป็นสิ่งที่ผู้เรียนต้องเผชิญแตกต่างกันออกไป บ้างก็ไม่หนักหนาจนเกินไป สามารถแก้ไข ปัญหาได้ทันทีหรือมีคนให้ความช่วยเหลือไม่ทำให้ปัญหาเหล่านั้นทวีความรุนแรงมากขึ้น ดังนั้น การที่ผู้เรียนได้มีโอกาส เรียนสังคมสงเคราะห์นั้น ก็เป็นสิ่งที่ดีที่จะทำให้ผู้เรียนได้มีโอกาสนำความรู้ไปประยุกต์ใช้กับปัญหาของตนเองหรือคนใกล้ชิด ได้

การเผชิญปัญหาผู้เรียนให้ทักษะที่คล้าย ๆ กันคือ ปัญหาเป็นสิ่งที่ เป็นปกติของมนุษย์ การเผชิญกับปัญหาต่าง ๆ นับว่าเป็นธรรมชาติที่ทำได้ เพราะไม่มีใครที่ไม่มีปัญหา เพียงแต่จะมีมากมีน้อยเท่านั้นเอง สิ่งที่มีความน่าสนใจอีกประการ หนึ่งในการจัดการตนเองที่ผู้สอนพบคือการใช้หลักศาสนา มาเป็นที่พึ่งเมื่อพบเจอปัญหา เนื่องจากผู้เรียนส่วนใหญ่ นับถือ ศาสนาอิสลาม ทักษะในการจัดการตนเองของผู้เรียนได้สะท้อนมุมมองที่น่าสนใจที่เชื่อมโยงกับหลักศาสนาได้เป็นอย่างดี

อภิปรายผล

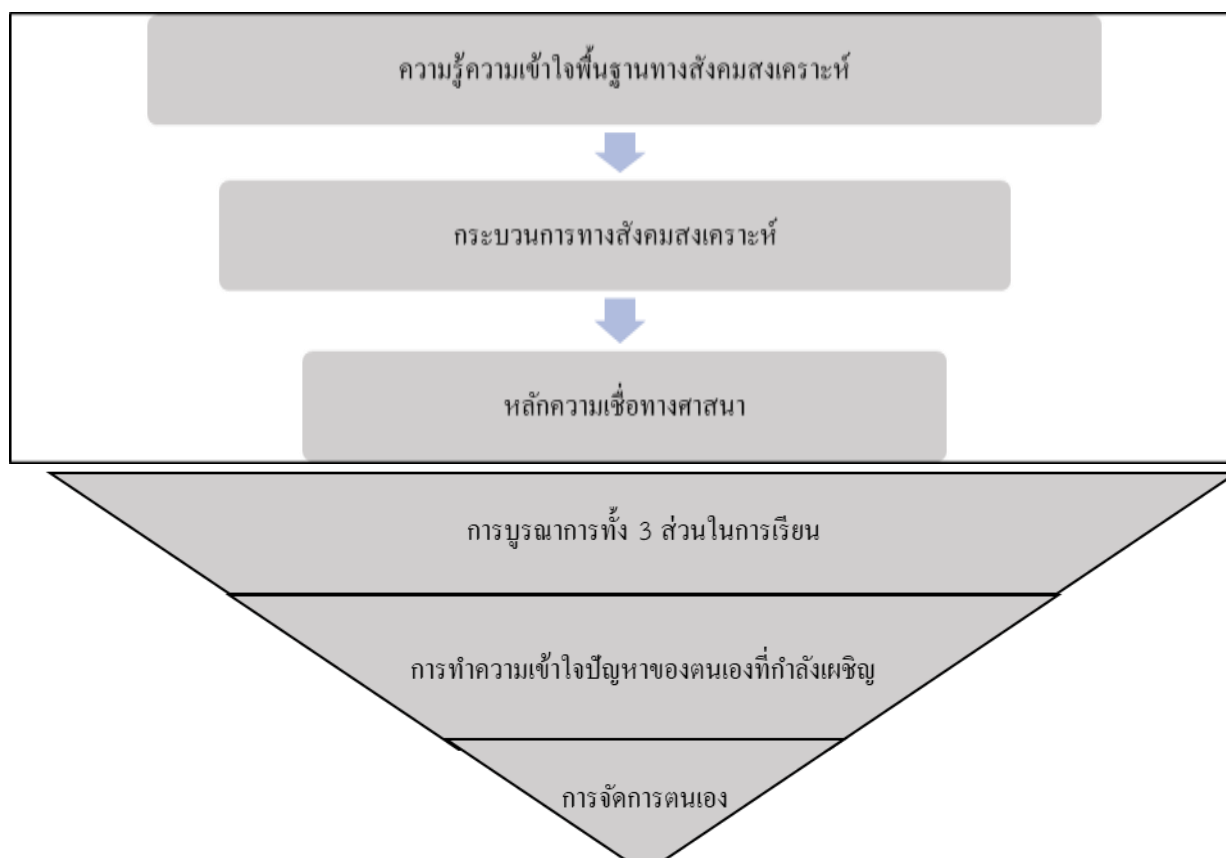
ความรู้เชิงเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการทางสังคมสงเคราะห์ พบว่า การนำกระบวนการทางสังคมสงเคราะห์ มาประยุกต์ใช้เสริมสร้างทักษะการจัดการตนเองของผู้เรียน ขึ้นอยู่กับองค์ความรู้ทางสังคมสงเคราะห์และความเข้าใจใน กระบวนการทางสังคมสงเคราะห์เป็นสาระสำคัญที่จะทำให้ผู้เรียนสามารถนำความรู้มาประยุกต์ใช้กับการจัดการตนเองได้ ทั้งนี้ อาจเป็นเพราะการจัดการตนเองถือเป็นทักษะที่แต่ละคนมีแตกต่างกันเมื่อประสบปัญหาทางสังคมในรูปแบบต่าง ๆ ดังนั้นการประยุกต์องค์ความรู้ทางสังคมสงเคราะห์จึงเป็นทั้ง “ศาสตร์” และ “ศิลป์” ที่ผู้เรียนจะสามารถวินิจฉัยปัญหาทาง สังคมของตนเองได้ ซึ่งสอดคล้องกับ นางสาวศุภมาส (2540) ที่กล่าวว่า การสังคมสงเคราะห์เป็นศาสตร์และศิลป์ และ เป็นวิชาชีพในการที่จะช่วยเหลือผู้ประสบความทุกข์ยาก เดือดร้อน ซึ่งไม่สามารถช่วยตนเองได้ให้มีความสามารถในการแก้ไข ปัญหาของเขาต่อไป ทั้งโดยการนำเอาทรัพยากรที่มีอยู่มาประยุกต์ใช้เพื่อบรรเทาความต้องการและปัญหาทั้งของบุคคล กลุ่ม ชน และชุมชน โดยวิธีการทาง วิทยาศาสตร์ โดยมีจุดมุ่งหมายที่สำคัญคือ ช่วยเขาเพื่อให้เขาช่วยตนเองได้ ดังนั้น การใช้ ความรู้ความเข้าใจทางสังคมสงเคราะห์กับการเสริมสร้างทักษะการจัดการตนเอง อาจไม่เพียงแต่เรื่องของบุคคล แต่ทว่า หมายรวมถึงบุคคลอื่นที่อยู่รอบตัวของผู้เรียนได้ เช่น ครอบครัว บุคคลใกล้ชิด เป็นต้น

ความเข้าใจการสังคมสงเคราะห์กับการทำงานของผู้ปฏิบัติงาน พบว่า ทักษะการจัดการตนเองด้วยการใช้ กระบวนการทางสังคมสงเคราะห์ของผู้เรียน เป็นสิ่งที่มีส่วนสำคัญในการเผชิญปัญหา ให้สามารถก้าวผ่านไปได้ในช่วงที่ ผู้เรียนต้องเผชิญปัญหาในรูปแบบต่าง ๆ ซึ่ง ผลการศึกษาพบว่า ปัญหาด้านการเรียน ปัญหาด้านเศรษฐกิจ ปัญหา ด้านครอบครัว เป็นปัญหาหลักที่ทำให้ผู้เรียนรู้สึกถึงความไม่มั่นคงปลอดภัยในชีวิตที่เป็นปกติสุข ทั้งนี้ อาจเป็นเพราะปัญหาที่ เผชิญอาจจะไม่สามารถดำเนินชีวิตได้อย่างเป็นปกติและอาจส่งผลต่อปัญหาที่รุนแรงอื่น ๆ ตามมา ทั้งปัญหาสุขภาพทั้งกาย และจิตรวมถึงปัญหาต่อความรู้สึกไม่มั่นคงปลอดภัยในชีวิตรูปแบบอื่น ๆ ซึ่งสอดคล้องกับ แอนโทนี กิดเดนส์ (Giddens, A. 2001) (Ontological Security Concept) ซึ่งได้อธิบายให้เห็นว่า สิ่งที่จะทำให้มนุษย์อยู่ได้อย่างปลอดภัย ไม่เป็น อันตราย คือการเรียนรู้จากสังคม และการปฏิบัติทางสังคมอย่างเป็นกิจวัตรภายใต้ฐานความคิดความเชื่อ ทำให้เราปราศจาก ความกังวล ความกลัว สุดท้ายก็เป็นนิสัยพื้นฐานของตนเอง รู้ว่าทำอะไรให้อยู่รอดปลอดภัย ซึ่งมี 3 ประเด็นสำคัญของ ความมั่นคงทางภววิทยา คือ 1. คือการทำตามกฎของสังคมกรอบทางสังคม 2. ความศรัทธา 3. การทำเป็นนิสัยและกิจวัตร ประจำวัน ทำให้เห็นว่าการปรับตัวและการเรียนรู้เป็นสิ่งสำคัญของความอยู่รอด มิเช่นนั้นจะทำให้บุคคลที่ต้องเผชิญกับ ปัญหาต่าง ๆ ที่ต้องปรับตัวต้องประสบปัญหา ความเครียด ความกังวลในภาวะต่าง ๆ การเรียนรู้ในกฎระเบียบของสังคม และการปรับตัวตามวัฒนธรรมใหม่จึงไม่ต่างอะไรกับการต้องเรียนรู้สถานการณ์ในสังคมที่เกิดขึ้น ปัจจุบันที่ว่า ปฏิบัติตัว อย่างไรจึงจะลดหรือหลีกเลี่ยงความเสี่ยงต่อการเกิดอันตรายได้ การปฏิบัติตัวดังกล่าวล้วนมาจากการสังเกต เรียนรู้ และชุด ประสบการณ์ของบุคคลและประสบการณ์ร่วมของกลุ่ม ผู้วิจัยจึงเรียกมันว่า “กิจวัตร” หรือเป็นนิสัยที่ทำ ซ้ำ ๆ บ่อย ๆ จนเกิด ความเคยชินและรับรู้ว่าเป็นสิ่งที่ทำให้อยู่รอดปลอดภัย ไปจนถึงความเชื่อด้านจิตวิญญาณและศาสนาที่มีอิทธิพลต่อวิถีการ ดำเนินชีวิตของผู้ที่เผชิญปัญหา

ทักษะการจัดการตนเองด้วยการใช้กระบวนการทางสังคมสงเคราะห์ของนักศึกษาในรายวิชาสังคมสงเคราะห์เบื้องต้น พบว่า ผลการสะท้อนคิดด้วยการใช้กระบวนการทางสังคมสงเคราะห์ของนักศึกษา ทำให้เห็นถึงความต้องการพื้นฐานของผู้เรียน ว่าการจัดการตนเองเป็นประเด็นสำคัญของการใช้กระบวนการทางสังคมสงเคราะห์ที่นอกเหนือไปจากการที่ผู้เรียนมีความรู้พื้นฐานด้านสังคมสงเคราะห์แล้ว สิ่งหนึ่งที่เกิดการนำความรู้ทางสังคมสงเคราะห์ไปใช้คือการใช้ชีวิตประจำวันโดยเฉพาะการแก้ไขปัญหาที่ผู้เรียนเผชิญในรูปแบบต่าง ๆ และส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงชีวิตในทิศทางที่ดีขึ้น โดยมีวิจัยที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมกรรมการเรียน ของทิพย์วรรณ สุขใจรุ่งวัฒนา,ธีรศักดิ์ อุ่นอารมย์เลิศ (2553) ได้ทำวิจัยเรื่องการศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อพฤติกรรมกรรมการเรียนที่ดีของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 สังกัดสำนักบริหารงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน จังหวัดนครปฐม โดยพบว่าปัจจัยสภาพแวดล้อมทางสังคมและปัจจัยทางจิตวิทยาที่ส่งผลต่อพฤติกรรมกรรมการเรียนที่ดีของนักเรียน โดยผลการศึกษาที่ปรากฏ เป็นการแสดงให้เห็นว่าผู้เรียนมีการประยุกต์ใช้สิ่งที่เรียนกับความต้องการส่วนบุคคล ไม่ว่าจะเป็นความต้องการพื้นฐานทางด้านร่างกาย ความต้องการมั่นคงปลอดภัย ความต้องการความรัก ความต้องการการยกย่องนับถือ ความต้องการพัฒนาศักยภาพของตนเอง ซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎีลำดับขั้นความต้องการของมาสโลว์ (Maslow Theory.1943) ที่ผู้สอนมีความเชื่อโดยพื้นฐานที่สอดคล้องกับทฤษฎีตรงที่มนุษย์แต่ละคนมีศักยภาพพอ สำหรับที่จะขึ้นนำตัวเอง มนุษย์ไม่อยู่นิ่งแต่จะเปลี่ยนแปลงไปตามสถานการณ์ต่าง ๆ ที่แวดล้อม และแสวงหาความต้องการที่จะเข้าใจตนเอง ยอมรับทั้งในส่วนดีส่วนบกพร่อง รู้จักจุดอ่อน และ ความสามารถของตนเอง เสมือนเป็นการตลกลึกทางความคิดและการสะท้อนคิดของผู้เรียนกับการนำความรู้ไปประยุกต์ใช้กับตนเองได้อย่างเหมาะสม

องค์ความรู้ใหม่

การศึกษาวิจัยนี้พบว่า การที่ผู้เรียนสังคมสงเคราะห์ได้เกิดกระบวนการเรียนรู้ในเนื้อหาทางสังคมสงเคราะห์ทั้งหลักการ วิธีการ กระบวนการทางสังคมสงเคราะห์ และจรรยาบรรณทางวิชาชีพสังคมสงเคราะห์ ทำให้เกิดการตกผลึกที่นำไปสู่การบูรณาการกับชีวิตของตนเองได้ นั่นก็เท่ากับว่า เป็นการประยุกต์ใช้ความรู้ทางสังคมสงเคราะห์กับการจัดการตนเองอย่างแท้จริง ตั้งแต่กระบวนการวิเคราะห์ปัญหาอย่างเป็นระบบ การวางแผนการแก้ไขปัญหาที่เผชิญและการดำเนินการตามแผนที่ได้วางไว้อย่างรอบคอบ การทำงานกับผู้ประสบปัญหานั้นเป็นเรื่องที่ละเอียดอ่อน เพราะเป็นเรื่องที่มีความสลับซับซ้อน ที่มีสาเหตุที่แตกต่างกัน ดังนั้นการจัดการตนเองหรือแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นนั้นไม่มีสูตรสำเร็จตายตัว แต่จะเป็นวิธีการที่เหมาะสมกับบุคคลนั้น ๆ ในรูปแบบที่ตนเองเข้าใจในปัญหาของตนเองมากที่สุด นอกจากนี้ยังมีประเด็นเรื่องของการใช้หลักศาสนาเข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาของตนเอง หรือการบูรณาการกับศาสตร์การให้การช่วยเหลือเนื่องจากศาสตร์ของการให้ความช่วยเหลือในมิติของงานสังคมสงเคราะห์นั้น ไม่เพียงแต่ให้ความสำคัญในการแก้ไขปัญหาเพียงด้านกายภาพเท่านั้น ยังให้ความสำคัญในมิติของจิตวิญญาณและสังคมอีกด้วย และยังเห็นความสำคัญอย่างมากในมิติที่เกี่ยวข้องกับจิตวิญญาณ โดยเฉพาะผู้เรียนสังคมสงเคราะห์ที่ยึดหลักการดำเนินชีวิตที่ศาสนาเข้ามาแทรกซึมหรือมีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิต ส่วนหนึ่งของผู้สอนเข้าใจคือ ทั้งศาสนาพุทธและอิสลามเป็นวิถี เมื่อผู้นับถือมีความเคร่งครัดในหลักศาสนาก็จะยึดเหนี่ยวสิ่งนั้นไว้ตลอดเวลา หากจะยกตัวอย่างให้เห็นภาพได้ชัดเจนยิ่งขึ้นคือ การขอพรพระผู้เป็นเจ้าของคนพุทธหรือการขอตุอาร์ของคนมุสลิม นั้นหมายถึงการมีพระเจ้าอยู่ในความคิดความเชื่อและความศรัทธา

ภาพที่ 1 การบูรณาการองค์ความรู้ทางสังคมสงเคราะห์และหลักการทางความเชื่อในการจัดการตนเองของผู้เรียน

การบูรณาการองค์ความรู้ทางสังคมสงเคราะห์และหลักการทางความเชื่อในการจัดการตนเองของผู้เรียนสังคมสงเคราะห์ในการเรียนในรายวิชาสังคมสงเคราะห์เบื้องต้น เหมือนเป็นการชี้นำแนวทางโดยการให้องค์ความรู้ที่มีความสำคัญจำเป็นต่อการดำเนินชีวิตของมนุษย์ อีกทั้งผู้เรียนมีความยึดโยงการดำเนินชีวิตโดยมีศาสนาเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจที่มั่นคง จะยิ่งทำให้การแก้ไขปัญหาในสิ่งที่เผชิญนั้นเป็นไปด้วยการใช้สติปัญญาในเชิงเหตุผลมากกว่าการแก้ไขปัญหาแบบไม่มีแนวทาง ซึ่งจะเห็นได้ว่าผู้เรียนมีการสะท้อนให้เห็นว่าองค์ความรู้ทางสังคมสงเคราะห์นั้น เป็นองค์ความรู้ที่เป็นประโยชน์ทั้งต่อตนเองและผู้อื่น แต่ความเชื่อและความศรัทธาก็มีความสำคัญต่อการเป็นเข็มทิศชีวิตไม่ยิ่งหย่อนไปกว่ากัน เมื่อนำหลักคำสอนทางศาสนากับความรู้ความเข้าใจในด้านสังคมสงเคราะห์มาใช้เป็นแนวทาง จะทำให้ผู้เรียนรู้จักเข้าใจธรรมชาติของมนุษย์ เข้าใจหลักการยอมรับ และการเผชิญปัญหาอย่างไม่หลีกเลี่ยงการเผชิญ รวมไปถึงการวิเคราะห์ปัญหาอย่างเป็นระบบ โดยใช้กระบวนการทำงานทางสังคมสงเคราะห์ประยุกต์กับการจัดการตนเองในรูปแบบที่เหมาะสม อีกทั้งยังสามารถนำมาใช้เป็นแนวทางในการรับมือกับปัญหาของตนเองในอนาคต และสามารถขยายผลต่อการช่วยเหลือคนใกล้ชิดที่กำลังเผชิญปัญหาและต้องการความช่วยเหลือในการในฐานะผู้ที่ประสบปัญหาทางสังคมในรูปแบบต่าง ๆ

สรุปผลการวิจัย

ผลการศึกษาเรื่อง “ผลการนำกระบวนการทางสังคมสงเคราะห์เพื่อเสริมสร้างทักษะการจัดการตนเองของผู้เรียนสังคมสงเคราะห์” ซึ่งมีวัตถุประสงค์ของการศึกษาทั้งสิ้น 3 ประเด็นหลัก ดังนี้ 1. ความรู้ทางสังคมสงเคราะห์ที่มีความจำเป็นของผู้เรียนด้านสังคมสงเคราะห์ 2. การนำกระบวนการทางสังคมสงเคราะห์มาประยุกต์ใช้เสริมสร้างทักษะการจัดการตนเองของผู้เรียนสังคมสงเคราะห์ และ 3. ผลการสะท้อนคิดด้วยการใช้กระบวนการทางสังคมสงเคราะห์ของนักศึกษาในรายวิชาสังคมสงเคราะห์เบื้องต้น พบว่า การสังคมสงเคราะห์เป็นศาสตร์ เป็นศิลป์ และเป็นวิชาชีพ ในการที่จะช่วยเหลือผู้ประสบความทุกข์ยาก เดือดร้อน ซึ่งไม่สามารถช่วยเหลือตนเองได้ให้มีความสามารถในการแก้ไขปัญหาของตนเอง ดังนั้นผู้เรียนจึงต้องมีความรู้ทั้งในเชิงทฤษฎีและเชิงปฏิบัติเป็นข้อสำคัญที่จะทำให้เกิดความรู้ความเข้าใจในเรื่องกระบวนการทางสังคมสงเคราะห์

ในลำดับถัดมาเมื่อเกิดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับสังคมสงเคราะห์ในเชิงทฤษฎีแล้ว คือการนำกระบวนการทางสังคมสงเคราะห์มาประยุกต์ใช้เสริมสร้างทักษะการจัดการตนเองของผู้เรียน โดยการเชื่อมโยงการนำกระบวนการทางสังคมสงเคราะห์มาใช้ในชีวิตประจำวันโดยเฉพาะการแก้ไขปัญหาที่ผู้เรียนเผชิญในรูปแบบต่าง ๆ และส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงชีวิตในทิศทางที่ดีขึ้น ส่วนสุดท้ายคือผลการสะท้อนคิดด้วยการใช้กระบวนการทางสังคมสงเคราะห์ของนักศึกษาในรายวิชาสังคมสงเคราะห์เบื้องต้น โดยเฉพาะศาสตร์ที่ต้องทำงานกับบุคคล กลุ่ม ชุมชน เป็นองค์ความรู้ที่สำคัญยิ่ง ในการสร้างให้สังคมกลับมาเอื้ออาทรต่อกันมากขึ้นได้ หรืออย่างน้อยก็สามารถทำให้มนุษย์เข้าใจสังคมและรับมือกับปัญหาที่เกิดขึ้นได้อย่างเหมาะสม และเข้าใจการบูรณาการศาสตร์สังคมสงเคราะห์ กับหลักการยอมรับ หลักความเสมอภาคเท่าเทียมในการจัดการตนเองและสังคม ความเชื่อ ความศรัทธา ที่นำไปสู่การจัดการตนเองอย่างรอบคอบและรู้สึกมีความมั่นคงปลอดภัย ผู้เรียนสามารถก้าวผ่านจากปัญหาที่เผชิญได้โดยวิธีการที่เหมาะสม

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1.1 การศึกษาวิจัยนี้เป็นการศึกษาวิจัยในชั้นเรียน ที่ผู้สอนศึกษาเฉพาะกลุ่มผู้เรียนในรายวิชา 444-101 สังคมสงเคราะห์เบื้องต้น ซึ่งเป็นกลุ่มนักศึกษาที่มีความต้องการเรียนในรายวิชาโทสังคมสงเคราะห์ การเรียนการสอนในรายวิชานี้จึงจำกัดเฉพาะผู้เรียนในลงทะเบียนเรียน เพราะต้องการลงวิชาโทสังคมสงเคราะห์เท่านั้น ผู้สอนและผู้เรียนได้สะท้อนคิดเกี่ยวกับความรู้ทางสังคมว่ามีความสำคัญหากวิชาสังคมสงเคราะห์เบื้องต้นจะสามารถนำไปบรรจุลงในรายวิชาต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับบุคคล กลุ่ม ชุมชน หรือเป็นรายวิชาที่บรรจุใหม่ให้เป็นรายวิชาที่จะสามารถทำให้บุคคลมีทักษะที่ทำให้ผู้เรียนรู้วิธีการรับมือกับปัญหาเบื้องต้นได้ด้วยวิธีการที่เหมาะสม

1.2 ปัญหาหลักที่ผู้วิจัยพบจากผลการศึกษาคือ ปัญหาเรื่องของนโยบายของ มหาวิทยาลัยในระบบการเข้าถึงช่วยเหลือนักศึกษา ยังไม่มีแนวทางปฏิบัติที่ชัดเจนและครอบคลุม เช่น ปัญหาการขาดแคลนอุปกรณ์ทางการศึกษา ปัญหาด้านเศรษฐกิจ ปัญหาครอบครัว เป็นต้น ดังนั้นมหาวิทยาลัยควรมีนโยบายช่วยเหลือที่นักศึกษาสามารถเข้าถึงอย่างเท่าเทียมกัน หรือมีแนวทางในการรับมือกับปัญหาของนักศึกษา และอาจจำเป็นต้องจัดทำคู่มือเป็นแนวทางเสริมสร้างทักษะผู้เรียนในการรับมือปัญหาความไม่แน่นอนและความไม่มั่นคงที่เกิดขึ้นในอนาคต รวมทั้งขยายศูนย์บริการด้านการให้คำปรึกษาแก่นักศึกษาให้สามารถจับมือกับปัญหาด้านสุขภาพจิต และนักศึกษาที่ประสบปัญหาทางสังคมในรูปแบบต่าง ๆ เช่น การเพิ่มศูนย์ให้คำปรึกษา การให้ทุนการศึกษามากขึ้น หรือการให้บริการที่ส่งเสริมสวัสดิภาพต่อการดำเนินชีวิตในมหาวิทยาลัย ที่ไม่เพียงแต่ส่งเสริมด้านวิชาการ

2. ข้อเสนอแนะด้านการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 การศึกษาวิจัยนี้เป็นเพียงการศึกษาเฉพาะรายวิชาสังคมสงเคราะห์เบื้องต้น ซึ่งเป็นรายวิชาแรกของผู้เรียนที่เรียนสังคมสงเคราะห์ ดังนั้นการศึกษาวิจัยครั้งต่อไป ควรมีการศึกษาในรายวิชาอื่น ๆ ของผู้เรียนสังคมสงเคราะห์ เพื่อให้เห็นถึงพัฒนาการของผู้เรียนที่ผ่านการเรียนในรายวิชาต่าง ๆ โดยเฉพาะการประยุกต์กับกลุ่มเป้าหมายต่าง ๆ ในงานสังคมสงเคราะห์ เพราะผู้เรียนอาจนำไปใช้ประโยชน์ไม่เพียงแค่นั้นเอง หากคนใกล้ชิดเป็นกลุ่มเป้าหมายที่สอดคล้องกับงานสังคมสงเคราะห์ เช่น สมาชิกในครอบครัว เป็นผู้สูงอายุ คนพิการ ผู้ป่วยเรื้อรัง ผู้ใช้สารเสพติด เป็นต้น

2.2 การศึกษาวิจัยนี้เป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ จำนวนของผู้ที่ทำการศึกษาคือเป็นจำนวนที่เกิดขึ้นจริงตามรายชื่อผู้ลงทะเบียน แต่ทว่า การศึกษานี้อาจจะมีจำนวนที่ไม่มากนักในการสะท้อนของผู้เรียนได้จำนวนมาก ๆ ดังนั้นในการศึกษาครั้งต่อไปควรทำการศึกษาทั้งเชิงลึก(เชิงคุณภาพ) และการศึกษาในเชิงกว้าง(เชิงปริมาณ) เพื่อให้เห็นข้อมูลของกลุ่มตัวอย่างจำนวนมากว่านี่ จะเป็นตัวแทนประชากร หรือการสะท้อนในเชิงสถิติ ซึ่งทำให้การศึกษาวิจัยมีข้อมูลที่น่าเชื่อถือมากยิ่งขึ้นในการสะท้อนทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ

เอกสารอ้างอิง

- ทิพย์วรรณ สุขใจรุ่งวัฒนา และ อีรศักดิ์ อุ่นอารมณเลิศ. (2553). การศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อพฤติกรรมการเรียนที่ดีของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 สังกัดสำนักบริหารงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน จังหวัดนครปฐม. *วารสารศิลปการศึกษาศาสตร์วิจัย*, 1(2), 126-139.
- นงลักษณ์ เทพสวัสดิ์. (2540). *ทฤษฎีและการปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ปทุมธารัตน์ นาชัยโชติ. (2561). *แนวคิดและทฤษฎี Abraham Maslow*. สืบค้น 7 กรกฎาคม 2564. จาก <http://phunthararat.blogspot.com/2021/11/abrahammaslow.html>.
- พงษ์เทพ สันติกุล. (2560). *การวิจัยทางวิทยาศาสตร์สังคมสำหรับนักศึกษาและผู้ปฏิบัติงานสวัสดิการสังคมและสังคมสงเคราะห์*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สุรางค์รัตน์ วศินารมณ. (2554). *ทักษะการปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์*. (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- องค์การอนามัยโลก. (2567). *สถานการณ์โรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ในประเทศไทย: 7 กุมภาพันธ์ 2567*. สืบค้น 9 มิถุนายน 2567. จาก <https://www.who.int/thailand/news/detail/07-02-2024-update-on-covid-19-in-thailand--7-february-2024-THA>.
- Denzin, N. K. (1989). *Interpretive interactionism*. Newbury Park: CA: Sage.
- Giddens, A. (2001). Introduction. In A. Giddens. (Eds.). *The global third way debate*. (pp. 1-21). Cambridge: Polity.
- Maslow, A. A (1943). *Theory of human motivation*. *Psychological Review*. New York: McGraw-Hill.
- National Association of Social Workers. (2013). *NASW Standards for Social Work Case Management*. Washington, D.C.: National Association of Social Workers.
- Richmond, M. E. (2017). *Social diagnosis*. New York: Russell Sage Foundation.